

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

NIKOLA ZATLOUKALOVÁ

ODSUN NĚMCŮ ZE SEVERNÍ MORAVY OČIMA PAMĚTNÍKŮ

Bakalářská práce

vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D

Olomouc 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Odsun Němců ze severní Moravy očima pamětníků* vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové, Ph.D. za její cenné rady a pomoc při vypracování této práce. Děkuji také Mgr. Zuzaně Ouhrabkové, která mi byla vždy nápomocna při sběru materiálů. Můj velký dík patří mým nejbližším, kteří mě během celého studia trpělivě podporovali.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. ČESKO—NĚMECKÉ VZTAHY NAPŘÍČ DĚJINAMI	4
2.1. Počátky česko—německých vztahů	4
2.2. Období první republiky	5
2.2.1. Sudetoněmecká strana v ČSR	6
2.3. Období druhé republiky.....	7
2.4. Období okupace.....	7
3. ODSUN	9
3.1. Divoký odsun	11
3.2. Organizovaný odsun.....	13
3.3. Benešovy dekrety	14
3.4. Důsledky.....	16
4. SUDETY	17
5. ODSUN OČIMA PAMĚTNÍKŮ	19
5.1. Pamětníci	19
5.1.1. Hertha Lindemann.....	21
5.1.2. Ingeborg Loos	21
5.1.3. Edgar Menzel	22
5.1.4. Ewald Seifert.....	22
5.1.5. Georg Schiedeck	23
5.2. Odsun.....	23
5.3. První kroky v nové vlasti.....	30
5.4. Domov	33
6. ZÁVĚR	36
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	38
RESUMÉ	41

1. ÚVOD

Předmětem této bakalářské práce je odsunu Němců ze severní Moravy, konkrétně z obcí Velké Kunětice, Bílá Voda, Černá Voda a osad Zálesí a Zastávka. Problematika odsunu je velmi rozsáhlé a složité téma, jehož příčiny lze spatřovat v již mnohem starší historii, než je 20. století. Češi a Němci spolu žijí na jednom území již od dávného středověku a společně s postupem času utvářeli charakter českých zemí. Ve starších dějinách je však poněkud problematické rozlišit od sebe jednotlivé národy, neboť národy jako takové se začaly vytvářet a uvědomovat si svou pospolitost až v průběhu 19. století. Do té doby se od sebe vzájemné skupiny sice rozlišovaly, ale zařazení k jednomu konkrétnímu národu probíhalo právě až v moderních dějinách. A právě v období utváření národů se začaly objevovat významné nedostatky i ve vztahu Čechů a Němců, což bylo zapříčiněno především tím, že Němci zaujímali velmi významné až výsadní postavení v českých zemích a pozdější česká národní hnutí vnímali jako velkou hrozbu.¹

Odsun německého obyvatelstva z českého pohraničí je pro české země velmi významným milníkem, neboť výrazně ovlivnil skladbu obyvatelstva a hospodářství země. Zároveň představuje jedno z nejkontroverznějších témat, které i dnes, po téměř 72 letech, vzbuzuje velké emoce.

Právě kontroverznost tématu byla jedním z důvodů pro zpracování této práce. Můj zájem pak posílily reakce mého okolí, když jsem se o problematice odsunu Němců zmínila. Dostalo se mi různorodých názorů, přičemž někteří tuto událost odsuzovali, někteří ji vnímali jako pozitivum pro naši zemi, někteří se k ní stavěli zcela neutrálně. Všechny zmíněné skupiny však měly jedno společné, a to nedostatečnou informovanost. Proto jsem se rozhodla pro zpracování tohoto tématu a pro větší autentičnost jsem práci vypracovala také s použitím výpovědí pamětníků.

Na rozhodnutí zpracovat problematiku odsunu Němců měly přirozeně největší podíl mé osobní zájmy, neboť jako studentka německé filologie mám k německé kultuře a historii blízko a odsun se mě zároveň osobně velmi dotýká, neboť významná část mé rodiny byli Němci žijící na Moravě a s německou kulturou jsem tedy již od dětství velmi spjata. Odsun sudetských Němců je samozřejmě natolik

¹ SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848—1946*. Praha 2002, s. 8.

rozsáhlé téma, že bylo nutné jej regionálně specifikovat. V mém případě bylo toto vymezení jak otázkou osobních preferencí, tak nedostatečného probádání tohoto prostoru. Vzhledem k tomu, že pocházím a nadále žiji na Moravě, byla mi severní Morava zároveň tematicky i regionálně nejbliže.

Předkládaná práce je rozdělena na dvě hlavní části. První, teoretická část, se skládá z několika kapitol, přičemž každá z nich má za úkol představit konkrétní téma, které je pro pochopení problematiky odsunu Němců nezbytné. Úkolem první kapitoly bude zmapovat společné soužití Čechů a Němců na jednom území a s tím související vzájemné vztahy obou národů. Následně se již přesunu k charakteristice odsunu, jeho jednotlivých částí a ke krátkému objasnění, dodnes natolik sporných, Benešových dekretů. Teoretickou část bude ukončovat krátká kapitola, která se bude věnovat vymezení pojmů Sudety, sudetský Němec a pohraničí, které jsou v této práci hojně používané, a jejíž součástí bude také představení rodných vesnic, ze kterých pamětníci této práce pocházejí. V praktické části bude hlavním úkolem charakterizovat odsun za pomoci autentických výpovědí pamětníků. Tato část bude rozdělena do tří základních tematických okruhů, kterých se pamětníci během svých výpovědí dotýkali nejvíce, a to odsun, první týdny po odsunu strávené již mimo české území a nakonec vnímání své identity a domova.

Pro práci s narátory jsem se rozhodla nejen proto, že pracovat s orální historií mi přijde jako velmi atraktivní, ale také proto, že o osudu Sudet a odsunutých Němců bylo napsáno již poměrně dost, zatímco narativní výzkumy z oblasti severní Moravy jsou nadále velmi skromné. Nedílnou součástí této práce jsou tedy výpovědi pamětníků. Autentická vyprávění z prvních poválečných týdnů jsou zajisté velmi užitečná vzhledem k problematickému dochování pramenů.² Je však nutno brát na vědomí, že je potřeba k výpovědím přistupovat kriticky. Prvním úskalím je současný věk respondentů. Vzhledem k tomu, že od odsunu uběhlo již něco málo přes 70 let, je většina narátorů už v pokročilém věku a vlastní paměť může být ovlivněna dalšími faktory. Zároveň byla velká většina pamětníků odsunuta v dětském věku, což je také nutné si uvědomit, neboť děti prožívají těžké životní události často diametrálně odlišně od dospělých. S tím souvisí také to, že mnoho vzpomínek může být silně ovlivněno vyprávěním rodičů a blízkých a pamětníci tak jako děti mohli některé

² Celá země se pomalu a postupně dostávala z válečných let a na ukládání dokumentů se tedy příliš nedbalo.

zážitky rodičů převzít za své. Stejně tak můžou být výpovědi ovlivněny celkovým pohledem společnosti, novinami či různými publikacemi.

Veškeré rozhovory s pamětníky, které jsou v této práci použity, jsou veřejně dostupné na internetových stránkách *Paměti národa*.³ Z této databáze jsem čerpala i já, protože nahrávky nebyly mé vlastní. Bylo to především z organizačních důvodů, neboť je velmi složité setkat se s osobami, které nežijí na území České republiky a jejich osobní návštěvy vzhledem k vyššímu věku probíhají již méně často. Veškeré rozhovory jsem měla k dispozici přibližně již od října 2016 a k dnešnímu dni, tj. 2. května 2017 jsou již k dispozici ke stažení na webových stránkách.⁴ Vzhledem k tomu, že rozhovory (v tomto okamžiku) nejsou nijak přepsané do textové podoby, byly všechny informace, jejichž zdrojem byly autentické výpovědi pamětníků, poslechnuty z nahrávek a jejich následný přepis v práci je výsledkem mého překladu z německého jazyka do českého. K dispozici jsem měla 11 nahrávek, ze kterých jsem následně vybrala pět, které se mi pro tuto práci jevily jako nejprínosnější.⁵

Jak jsem již výše zmínila, odsun Němců je poměrně dobře probádán a v literatuře je tak hojně zastoupen. Pro účely této práce mi byla základem kniha *Němci v Čechách* od PhDr. Milana Sládka⁶, která mapuje německé působení v českých zemích od poloviny 19. století až po jejich odsun. Základní literaturou pro samotný odsun byla publikace Jaroslava Kučery *Odsun nebo vyhnání?*⁷, jež přibližně na čtyřiceti stranách stručně a výstižně popisuje příčiny, průběh a důsledky odsunu německého obyvatelstva. Problematice odsunu se intenzivně věnuje i historik Tomáš Staněk, jehož knihy představují naprostý základ v otázce odsunu. Nakonec bych zde ráda zmínila Benešovy dekrety, které byly rovněž pro vypracování této práce stěžejním materiálem.

Hlavním cílem této práce je tedy zanalyzovat pomocí autentických výpovědí narátorů jejich vnímání odsunu a ty se následně pokusit srovnat s teoretickou částí této práce.

³ www.pametnaroda.cz.

⁴ <http://www.pametnaroda.cz/menu/witness>.

⁵ Objasnění výběru je vysvětleno v kapitole 5. 1. této práce.

⁶ SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848—1946*. Praha 2002.

⁷ KUČERA, Jaroslav: *Odsun nebo vyhnání?* Praha 1992.

2. ČESKO—NĚMECKÉ VZTAHY NAPŘÍČ DĚJINAMI

2.1. Počátky česko—německých vztahů

Společné soužití Čechů a Němců sahá do dávné středověké historie, kdy se již před vznikem Velké Moravy na dnešním území České republiky objevuje velká řada germánských kmenů, jako byli například Markomani nebo Langobardi, které měly být německými předky. První zprávy se však dochovaly až (nebo již?) z 10. století, kdy s přicházející christianizací českých zemí přichází do země také němečtí duchovní. Přibližně o dvě stě let později se Evropa ocitá v procesu markantního kulturního, hospodářského a politického vývoje, který je přirozeně doprovázen expanzí a s ní spojenou kolonizací.⁸ Ve 13. století byly do procesu kolonizace zapojeny také české země a započala tzv. *německá kolonizace*. Přívlastek německá získala proto, že většina nově přichozích obyvatel pocházela právě z německých zemí a volná půda v českých zemích pro ně byla velmi lákavá, proto se zde postupně usadili. Stejně tak ke kolonizaci přispěl fakt, že země byla osídlena přibližně jen z 15ti %, neboť podmínky pro sídliště nebyly v raně středověkém období příliš příznivé. V úvahu přicházely pouze úrodné nížiny a až s technologickým pokrokem a postupnou změnou klimatu bylo možné budovat osídlení taktéž ve vyšších polohách, převážně pak v pohraničních oblastech.⁹ Právě zde se kolonisté začali usazovat a položili tím základy pro další staletí působení německé menšiny u nás, jejíž nejvyšší koncentrace byla právě v pohraničí. Není tedy překvapením, že se oba národy vzájemně po celá staletí silně ovlivňovaly a vytvářely tak společně kulturní i politický charakter českých zemí.

Dalším významným milníkem po německé kolonizaci bylo období 18. a 19. století, období typické pro nacionalizaci a utváření národů. V českých zemích z hlediska vývoje česko—německých vztahů byl stěžejní rok 1848. Počáteční spolupráce obou národů se postupně začala hroutit, když se obě národnostní skupiny diametrálně lišily v představách o budoucím uspořádání Evropy, a německá komunita přestala respektovat samostatnou českou politiku.¹⁰ S tímto šly ruku v ruce

⁸ ROGALL, Joachim: *Přemyslovci a německá kolonizace*. In: BRÜGEL, Johann Wolfgang—KURAL, Václav: *Češi a Němci 1939—1946*. Praha 2008, s. 25.

⁹ BENEŠ, Zdeněk—ŠLAJCHRT, Viktor: *Rozumět dějinám: vývoj česko—německých vztahů na našem území v letech 1848-1948*. Praha 2002, s. 13.

¹⁰ SLÁDEK, M.: *Němci v Čechách*, s. 8.

přirozeně problémy ve vztahu Čechů a Němců, neboť Němci zaujímali velmi významné až výsadní postavení v českých zemích a chápali tyto české snahy jako velkou hrozbu.

2.2. Období první republiky

Velký zlom přišel přirozeně po první světové válce, kdy došlo k rozpadu Rakouska—Uherska a na jeho území vznikly nové samostatné republiky, včetně Republiky československé v čele s prezidentem Tomášem G. Masarykem, který při vývoji česko—německých vztahů sehrál významnou roli. Přestože byl stát založen na demokratických principech a rovnosti všech občanů s rovnými právy, bylo zachování klidu a spokojenosti v nově vznikající zemi úlohou poměrně složitou.¹¹ Německé obyvatelstvo se najednou ocitlo v novém státě Čechů a Slováků a začalo se cítit ohroženě, neboť v původní monarchii zaujímali jako národ vysoké postavení, které se vznikem samostatného Československa ztráceli. V důsledku toho se začaly projevovat německé snahy o samostatnost. Prvotním záměrem bylo vytvoření čtyř územních německých celků: na severozápadě Čech Deutschböhmen s centrem v Liberci, v oblasti severní Moravy a Slezska Sudetenland s centrem v Opavě, na jižní Moravě Deutsch—Südmähren se správním centrem ve Znojmě a Böhmerwald s hlavním městem Prachatice. Tyto územní jednotky měly být spolu s významnými německými jazykovými ostrovy připojeny k Německému Rakousku, což ovšem odporovalo jak Versaillské smlouvě, tak československým zásadám.¹² Situace po první světové válce nebyla pro poražené Německo vůbec příznivá, a tak si příliš nemohlo diktovat své podmínky, jako byl například vznik Velkého Německa, jehož součástí se mělo stát právě Rakousko. Zákaz připojení Rakouska k Německu byl zanesen i do Versaillské smlouvy a tím se veškeré naděje o připojení německých provincií na území Československé republiky k Rakousku a následnému připojení Rakouska k Německu rozplynuly. Tento krok měl být jedním z mnoha opatření proti opětovnému přílišnému posílení Německa a následné hrozbě války.

Nutno zmínit, že Tomáš G. Masaryk trval na poklidném soužití Němců i ostatních menšin na našem území a opakovaně vyzýval ke spolupráci při výstavbě nového demokratického státu. Mimo jiné byla dána ochrana menšin, a to nejen

¹¹ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 64.

¹² KÁRNÍK, Zdeněk: *Malé dějiny československé (1867—1939)*. Praha 2008, s. 37.

Němců, písemnými mezinárodními závazky, jejichž dodržování kontrolovala Společnost národů.¹³ I přes veškeré mezery, které nově rodící se demokracie obsahovala, bylo postavení německé menšiny v zemi velmi přívětivé. Jako názornou ukázkou lze zmínit účast Němců na politické výstavbě státu, či nárok na komunikaci se státními úřady ve své mateřštině, přesáhla-li koncentrace německého obyvatelstva na určitém území 20%.¹⁴ Aktivní účast německých politických stran ve vládě se uskutečnila roku 1926 (to však neznamená, že se německá menšina do té doby nepodílela na politickém životě, neboť již od roku 1920 měla své zastoupení v parlamentu.¹⁵) a to díky snaze agrární strany o vytvoření vládní koalice bez účasti socialistů.¹⁶

Dalším významným zlomem, který ovlivnil česko—německé vztahy, byla hospodářská krize ve 30. letech, která se nejvýrazněji projevila právě v pohraničních oblastech, kde byla koncentrace Němců nejvyšší. Důvod, proč se hospodářská krize projevila nejpatrněji právě v pohraničí, spatřujeme v odvětví průmyslu, které v této oblasti převládalo, a to odvětví produkující zboží, neboť tento sektor byl hospodářskou krizí zasažen nejdříve a nejmarkantněji, protože byl z velké části silně závislý na vývozu.¹⁷ Současně v této době vzrůstá nacionalismus v Německu, který přirozeně ovlivňuje nálady a postavení Němců na území Československé republiky a dochází tak poměrně rychle k radikalizaci.

2.2.1. Sudetoněmecká strana v ČSR

Již za trvání první republiky měla Sudetoněmecká strana v čele s Konradem Henleinem velmi silné postavení ve volbách z roku 1935, kdy se stala nejsilnější politickou stranou v ČSR.¹⁸ Vzestup tak radikální nacistické strany měl samozřejmě svá opodstatnění. Prvotními příčinami byla již výše zmíněna hospodářská krize a nárůst nacionalismu v Říši, ke kterému se začala přiklánět poměrně velká skupina Němců na území ČSR. To přirozeně způsobovalo výrazné znepokojení na straně české, neboť nacistické myšlenky silně odporovaly demokratickým zásadám Československé republiky.

¹³ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 72.

¹⁴ Tamtéž, s. 65.; Tyto podmínky splňovalo 90% všech obyvatel německé národnosti.

¹⁵ SLÁDEK, M.: *Němci v Čechách*, s. 46.

¹⁶ Tamtéž, s. 49.

¹⁷ KÁRNÍK, Z.: *Malé dějiny československé*, s. 212.

¹⁸ SLÁDEK, M.: *Němci v Čechách*, s. 50.

Situace se vyostřila na podzim roku 1937, kdy se Henlein přiklonil k politice a plánům nacistického Německa a podpořil plány na oddělení Sudet. O půl roku později přešel Henlein se svou Sudetoněmeckou stranou do aktivního boje za uskutečnění Hitlerových plánů a uveřejnil v Karlových Varech požadavky SdP na československou vládu, která je vyhodnotila jako nespílitelné a program odmítla.¹⁹ Tento krok opět nahrál do karet Henleinovcům, kteří využili rozhodnutí české vlády k propagandě nacistických myšlenek a rozpoutání nepřátelských nálad ve prospěch nacismu.

2.3. Období druhé republiky

Období druhé republiky je vymezeno uzavřením Mnichovské dohody s následným odebráním pohraničních oblastí Československé republiky na podzim roku 1938 a na konci jejího trvání stojí vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939. Vztahy mezi Čechy a Němci se ubíraly stejným směrem, jako tomu bylo v posledních letech první republiky a stejně tak pokračovaly a každým rokem gradovaly i v protektorátním období. Po připojení Sudet k Říši došlo v poměrně širokém měřítku k podporování nacistického režimu a utlačování českého obyvatelstva. Samozřejmě i zde se objevovaly výjimky v podobě sudetoněmeckého odboje, šlo ale o natolik malou skupinu lidí, že byl její vliv v praktickém životě v podstatě zanedbatelný.

2.4. Období okupace

Německá okupace doprovázená vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava 16. března 1939 zafungovala patrně jako spouštěč pro plány na odsun Němců z československého území. Jistá zášť v lidech panovala pravděpodobně i po odebrání Sudet, ale až samotná celozemská (neboť i samotné odtržení Sudet lze považovat za určitý způsob okupace československého území) okupace vyvolala reálné snahy o vystěhování německého obyvatelstva. Německou okupací se tak přirozeně změnilo vztahy mezi Čechy a Němci.

Jedna z prvních záležitostí, kterou nacistická správa vyřizovala, byla česká menšina v Sudetách, která se po přiřazení Sudet k Říši stala její nepohodlnou

¹⁹ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 102.

součástí, kterou bylo třeba odstranit. České obyvatelstvo si toho bylo poměrně dobře vědomo, a tak často docházelo k útěkům do vnitrozemí. Stále tu však zůstávala přibližně polovina českých obyvatel, která byla se svou domovinou natolik spjata, že ji odmítala opustit.²⁰ Území bylo postupně germanizováno a německé obyvatelstvo tak získávalo stále větší moc a zastoupení na úkor Čechů.

Nejen správní změny v pohraničí ovlivňovaly nálady mezi oběma národnostními složkami. Přirozeně nebylo možné přehlédnout postoje a chování nacistů vůči ostatním národnostním složkám na území Protektorátu, ať už to byly represe vůči Židům nebo neadekvátní postupy proti Čechům. Protiněmecké nálady silně zintenzivnily po 28. říjnu 1939 (symbolicky v den dvacátého výročí vzniku ČSR), kdy došlo k českým demonstracím, proti kterým bylo z německé strany nepřiměřeně, formou poprav a odvečením do koncentračních táborů, zasaženo, a samozřejmě po nástupu Reinharda Heydricha roku 1941. Heydrichova vláda s sebou přinesla teror v podobě stanných soudů, výrazného omezení osobních svobod a vyvolávání strachu, což mělo za následek aktivizaci zahraničního odboje a následný atentát na Heydricha, který se pro něj stal nakonec smrtelným. Jako reakce německé strany přišel ještě větší teror, vypálení vesnic, popravy tisíců nevinných lidí, a to vše jen potvrdilo a urychlilo plány na poválečné vystěhování Němců z československého území.

S postupujícími roky trvání Protektorátu a sílení nacistické moci na našem území narůstaly i protiněmecké nálady československých obyvatel. Československá společnost toužila po odplatě, bojích proti Němcům a jejich následnému vysídlení ze země.²¹

²⁰BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 137.

²¹ Státní ústřední archiv, fond Ripka, Politické zprávy z ČSR, 1-50-41, I 2, 3, 4.

3. ODSUN

Z toho je, moji drazí, jediný, byť i drsný závěr: spravedlivá odplata všem přímým i nepřímým, aktivním i pasivním viníkům války pro poučení všem budoucím a – definitivně se rozejít! Jinak by po této hrozně válce musilo dojít mezi našimi národy k neslýchanému masakru! Tomu můžeme a musíme stůj co stůj svým definitivním rozchodem zabránit! Jen tak budeme moci jednou – až na dnešní bolest zapomeneme – se zase jako sousedé sejít a každý ve svém novém domově bez hořkosti a v míru žítí dále odděleně, jeden vedle druhého.

Edvard Beneš

Pro další bádání je nutno nejprve vymezit pojem *odsun*. První fáze, fáze tzv. *divokého odsunu*, je charakteristická svým brutálním a nesoucitným zacházením, proto je na místě ji označit spíše za *vyhnání*. Toto vyhánění započalo ještě před samotným ukončením války, kdy se v lidech projevíly emoce posledních let a docházelo k týrání či dokonce vraždění Němců.²² Násilný charakter vyhánění Němců přetrvával až do srpna 1945, kdy došlo ke změně v rámci přijetí Postupimské dohody, a celý, v tomto případě již správně zvaný *odsun*, nabyl lidskosti a snahy o dodržení základních lidských práv.

Otázka vzájemného oddělení německého a českého obyvatelstva má mnohem hlubší kořeny, než po zřízení Protektorátu či během jeho trvání. Problematika minorit v Československém státě visela ve vzduchu již před samotným vznikem nové demokratické republiky, když se v rámci stanovení hranic nového státu muselo brát ohled i na národnostní složení jednotlivých oblastí. Vymezené území Československé republiky nakonec respektovalo přirozené i historické hranice země a tím pádem se německá menšina usazená v pohraničních oblastech stala součástí nově vzniklé republiky. Bylo tedy nutno stanovit jasné podmínky pro menšinové národnostní složky, kde však nastal prvotní problém, neboť Němci, vzhledem k jejich vysokému zastoupení v zemi, nebyli příliš ochotni přijmout nejen označení menšiny, ale také zvláštní práva, kterými byly národnostní minority charakterizovány. V těchto počátcích nově zrozené republiky byly otázky minorit natolik komplikované, že nebylo možné je ku spokojenosti všech stran náležitě

²² BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 204.

vyřešit během pár let. Bohužel, Československu nebyl potřebný čas dopřán a s přicházejícím nacismem byla národnostní otázka ještě více zkomplikována a konečné řešení našla až ve druhé polovině 40. let v podobě odsunu. Šťastím v neštěstí byl odchod prezidenta Edvarda Beneše do exilu a následné vytvoření zahraniční vlády a odboje. Díky tomu mohla být národnostní otázka nadále řešena a k diskuzím byla přizvána i německá strana, konkrétně německá sociální demokracie zastoupená v osobě poslance W. Jaksche.²³

Roku 1943 odjíždí E. Beneš jednat do Moskvy o transferu německého obyvatelstva z území Československa a následně jsou podmínky odsunu zaneseny do deseti bodů. Podle tohoto byli Němci bráni jako občané Říše, pokud čs. vláda nerozhodla jinak, viníci měli být okamžitě vykázáni nebo potrestáni a byly stanoveny konkrétní podmínky pro organizaci odsunu i poválečné Československo. S předloženým návrhem o poválečném postupu proti německému obyvatelstvu vedení v Moskvě souhlasilo a připojilo se tak svým souhlasem k Anglii, což pomohlo prezidentu Benešovi k přesvědčení Ameriky, která se následně přidala s pozitivním ohlasem.²⁴ V březnu 1945 při jednáních o Košickém vládním programu pak byla otázka vysídlení definitivně odsouhlasena.

Situace v Československu byla již od odtržení Sudet velmi napjatá. V průběhu okupace i po jejím ukončení se v lidech přirozeně rozmohl odpor ke všemu německému, což způsobovalo v lepším případě lhostejnost a odmítání, v tom horším potom protiněmecký nacionalismus. Není proto divu, že se spousta obyvatel německé národnosti rozhodla dobrovolně pro odchod z republiky. Protiněmecké nálady dosahovaly ke konci války takové míry, že bylo s velkou nedůvěrou pohlíženo i na obyvatele české národnosti, kteří byli v užším kontaktu s Němci, ať už s nimi byli spojeni manželstvím nebo prostě jen žili v pohraničí. Tyto nálady pak vyvrcholily v závěru války obrovskými represemi.

Odsun Němců byl ze strany české společnosti vnímán pozitivně, neboť nedávno nabyté životní zkušenosti z válečného období, ať už to byl *Mnichov*, chování nacistů za okupace nebo závěrečné boje, vzbuzovaly v lidech nenávisť, chtíč po pomstě, ale také strach. To byl hlavní důvod pro špatné zacházení při odsunu. „*Sudetští Němci se*

²³ NOVOTNÝ, Karel (ed.): *Edvard Beneš: Odsun Němců z Československa, výbor z Pamětí, projevy a dokumentů 1940—1947*. Praha 1996, s. 17—28.

²⁴ SPIRIT, Michal: *Tzv. Benešovy dekrety — předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha 2004, s. 211—215.

*jevíli jako spoluodpovědní za tuto situaci, i když k nacistické agresí by bylo zcela určité došlo i bez jejich přičinění.*²⁵

Protiněmecká opatření, která v poválečném období následovala, silně připomínají v mnoha bodech Norimberské zákony zavedené během druhé světové války proti Židům. I to je důkazem, jak nelidsky bylo s Němci v první fázi zacházeno. Obyvatelé německé národnosti se nesměli pohybovat mimo domovské obce, nesměli vycházet v nočních hodinách, navštěvovat veřejná zařízení, používat hromadnou dopravu atp. Nakupovat mohli jen ve vymezených časech, stejně tak to bylo s návštěvou lékaře a využíváním služeb. Museli nosit na oděvu označení, dostávali stejné potravinové přídělý jako Židé během války a byli shromažďováni v táborech, které se mnohdy v ničem nelišily od těch nacistických.²⁶

3.1. Divoký odsun

Komu už dávno zešedl svět, když si uvědomil hory nenávisti, které se vztyčily kolem Německa, kdo si již dávno v bezesných nocích maloval, jak hrozná bude odplata, která na Německo musí dopadnout za nelidské skutky nacistů, ten nyní v tom, co se děje od Rusů, Poláků nebo Čechů nemůže se vší lítostí vidět nic jiného, než jen mechanickou a neodvratnou reakci na zločiny, které spáchal německý lid jako celek, přičemž bohužel nehraje roli ani individuální spravedlnost ani vina a nevina jednotlivce.

Thomas Mann

Pod pojmem divoký odsun se tradičně defínuje období bezprostředně po kapitulaci Německa, tedy od května 1945, do srpna téhož roku. Přestože bylo období divokého odsunu poměrně krátké, stačilo se fyzicky i psychicky dotknout velkého počtu obyvatel. Hlavním problémem celé organizace byla absolutní nepřipravenost. V praxi to znamenalo, že veškeré akce proti německému obyvatelstvu probíhaly pod vedením místních správních úřadů a příslušných armádních jednotek bez jednotného řízení. V této chvíli nejen v lidech, ale i ve vedení států přetrvával silný protiněmecký postoj a podle toho bylo s Němci také

²⁵ KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání?*, s. 5.

²⁶ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 205.

zacházeno. Nebylo zde místo pro ohleduplnost, humánnost ani pro fakt, že existuje nemalá skupina Němců, kteří se staví, a po celou dobu války se stavěli, proti nacismu a proti Hitlerovým metodám velmi odmítavě. Dalším projevem takřka nulového soucítění s odsunovanými občany byla skutečnost, že jednotlivé komunity, které spolu žily v pohraničních oblastech, byly po Německu rozmístěny ve velkých vzdálenostech a ztratily tak mezi sebou kontakty, čímž bylo zabráněno utváření samostatných skupin, které by se uzavíraly do sebe před okolím. Pohromadě mohly většinou zůstat jen rodiny.²⁷

Důvody, které stály za divokým odsunem, byly poměrně jasně definovány. Jednalo se především o stupňování násilí a bezdůvodné nepřiměřené kroky z německé strany vůči českému obyvatelstvu v posledních měsících války. V osvobozovacích bojích přišlo z rukou SS o život několik desítek bezbranných civilistů, včetně dětí a žen, k tomu všemu přijížděly v této době transporty z koncentračních táborů, ve snaze nacistů zamést za sebou stopy, a to ukázalo na vlastní oči hrůzu, kterou si lidé z rukou nacistické vlády vytrpěli. To všechno opět vystupňovalo protiněmecké nálady v zemi.²⁸

Situace nebyla ovšem na celém území totožná. Nejvíce postižená byla samozřejmě oblast Sudet, kritická byla však situace také ve vnitrozemí, především pak v Brně nebo Praze. Brno si vysloužilo zápis do dějin tzv. *pochodem smrti*, který proběhl v noci z 30. na 31. května 1945. Stejně jako v ostatních případech předcházela samotnému transferu důkladná osobní prohlídka a až v pozdních večerních hodinách začal samotný transport k rakouským hranicím, které však byly v tuto dobu bohužel uzavřeny. Po dlouhém a velmi vyčerpávajícím pochodu se musela celá skupina vrátit, jenže neměla kam. Vyhánění Němci byli umístěni do bývalého německého dětského tábora v Pohořelicích, kde se však velmi rychle díky nedostatečným hygienickým podmínkám rozšířila epidemie, která měla na svědomí smrt několika stovek lidí.²⁹

²⁷ GROSSER, Thomas: *Sudetští Němci v poválečném Německu*. In: KOSCHMAL, Walter (ed.) a kol.: *Češi a Němci: dějiny—kultura—politika*. Praha 2001, s. 240.

²⁸ SPIRIT, M.: *Tzv. Benešovy dekrety*, s. 216.

²⁹ HERTL, Hans (ed.) a kol.: *Němci ven! Die deutschen raus!: brněnský pochod smrti 1945: dokumentace*. Praha 2001, s. 96.

Samotný odsun je pak opět doprovázen praktikami, které nebyly cizí ani nacistům při řešení konečné otázky. Selekcce byla spíše dílem náhody a byli perzekuováni v podstatě všichni, kdo odpovídali německé národnosti. Vše probíhalo ve velkém shonu, a tak nebyl prostor pro patřičnou přípravu zavazadel, které byly ale opět limitovány, ať už váhou nebo obsahem. Tato zavazadla pak byla samozřejmě kontrolována, stejně jako samotní odsouvaní. I při těchto kontrolách šla lidskost a určitá míra empatie stranou.

Postupně se dostávalo Československo do svízelné situace, kdy začali na odsun reagovat Britové i Američani. Československá vláda se ovšem obávala, že k mezinárodně uznanému organizovanému odsunu nikdy nedojde a pokračovala tak ve svém počínání i nadále. Konec této samostatně se řídící akci přinesla Postupimská konference. Československo bylo opětovně vyzváno k přerušení veškerých odsunových akcí a tak se na chvíli také stalo. V srpnu 1945 končí etapa tzv. *divokého odsunu*. Ani po oficiálním ukončení však nedošlo k přátelské náladě mezi Čechy a Němci. Spousta Němců si byla vědoma nebezpečí, které hrozilo, a opustila zemi ihned, jakmile to bylo možné. Přesto zůstávala v Československu, převážně v pohraničí, nemalá skupina Němců, kteří se k tomuto rozhodnutí neuchýlili, ať už z toho důvodu, že neměli kam jít, nebo na to neměli sílu. Přestože byl tedy odsun oficiálně přerušen, prakticky se změnilo jen málo. Němci byli nadále utiskováni, museli stále nosit označení na oděvu, všechny zákazy byly nadále v platnosti a docházelo k častým, v mnoha případech i ozbrojeným konfliktům.

3.2.Organizovaný odsun

Konference v Postupimi, která se konala v červenci a srpnu roku 1946, se zúčastnili USA, Sovětský svaz a Velká Británie, a jednali zde mimo jiné právě o odsunu německého obyvatelstva z Polska, Československa a Maďarska. Závěrem těchto jednání byl souhlas s provedením odsunu německého obyvatelstva zpět do Německa. Nutno tedy zmínit, že odsun Němců byl záležitostí více evropských států, nejen Československa a probíhal pod kontrolou dalších významných mocností (vyjmeme-li z tohoto řádu *divokého odsunu*).³⁰

³⁰ HERTL, H.: *Němci ven!*, s. 53.

Odsun měl být tentokrát jednotně řízen a touto funkcí bylo pověřeno ministerstvo vnitra společně s jeho oblastními orgány ve spolupráci národních výborů.³¹ Markantní rozdíl oproti prvotnímu divokému odsunu byla spolupráce s velmocemi protihitlerovské koalice. Na odsun bylo tedy již dohlíženo i zvenčí. Odsun německého obyvatelstva se ovšem neobešel bez problémů ani na druhé straně barikády. Německo bylo po válce velmi oslabené a nestabilní a obrovský příliv uprchlíků mohl tuto situaci jednoduše ještě ztížit. Co se týče americké sféry vlivu v poválečném Německu, mělo zde být přesídleno přibližně 70% občanů německé národnosti zůstávajících na území Československa, do sovětské zóny pak zbylých 30%. Organizovaný odsun by bylo možné rozdělit do dvou hlavních etap. První etapa začíná přibližně v srpnu po přijetí zásad Postupimské dohody a trvá do konce roku. V tomto období bylo hlavním cílem odsunu opět spojit rodiny, které byly v první fázi divokého odsunu rozděleny. Převládala také stále potřeba zbavit se co nejrychleji co nejvyššího počtu Němců, a tak docházelo k tomu, že byli do transportů zařazováni nacističtí zločinci a aktivní členové hitlerovského režimu. Bylo stanoveno, že Němci budou odsunuti nejprve z vnitrozemí a postupně se bude přecházet k pohraničním oblastem. Druhá etapa započala v lednu roku 1946 a trvala přibližně 4 měsíce, přičemž byly transfery přijímány pouze americkou okupační správou, neboť špatná situace v sovětském pásmu zapříčinila dočasné pozastavení přijímání transportů. Toto přerušení trvalo až do června následujícího roku, kdy organizovaný odsun přešel přirozeně do poslední fáze, kdy byly opět vpuštěny transfery Němců do sovětského okupačního pásma.

Odsun byl oficiálně ukončen 12. října 1947 a na území Československa zůstalo necelých 200 000 Němců z původních třech milionů.³²

3.3. Benešovy dekrety

Pro začátek je nutno zmínit, že dekrety prezidenta republiky měly funkci zákona. Jejich vznik bychom v dějinách zasadili do trvání Protektorátu Čechy a Morava a s tím spojené fungování československé exilové prozatímní vlády ve Velké Británii. Dekrety byly tedy prakticky odpovědí na otázku exilového uspořádání

³¹ SLÁDEK, M.: *Němci v Čechách*, s. 148.

³² Tamtéž, s. 150.

zákonodárné moci, která měla být tímto svěřena do rukou prezidenta a vlády v exilu.³³

O vypořádání se s poválečnou situací v Československu, konkrétně s Němci, pojednává pět hlavních dekretů, které se staly tolik diskutovanými v průběhu 20. století a diskuze na toto kontroverzní téma jsou vedeny dodnes. Již v červnu 1945 byl vydán *dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel českého a slovenského národa*.³⁴ Tento dekret postihoval všechny osoby německé a maďarské národnosti a ušetřeni byli pouze ti, kteří dokázali aktivní účast při osvobozovacích bojích. S tímto dekretem úzce souvisel *dekret č. 28/1945 Sb.*, který přiděloval půdu odebranou dle dekretu č. 12 Čechům a Slovákům, zejména přednostně těm, kteří se určitým způsobem vyznamenali při osvobozovacích bojích a ve válečných časech. O pár měsíců později, konkrétně v říjnu téhož roku, na něj navázal *dekret č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy*.³⁵

Dekret č. 16(6)/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret) měl stěžejní úkol v zemi, ostatně jak již název napovídá, neboť se měl stát základním zákonem pro následné „národní očištění“ země a jeho hlavní úlohou bylo vypořádat se jak s nacisty, kteří působili v naší zemi, tak se všemi, kdo se ve válečném období jakýmkoliv způsobem aktivně podíleli na nacistických represích, tzn. osobně se jich účastnili nebo k jejich naplnění napomáhali.³⁶ Dle dekretu č. 33 byly všechny takto provinilé osoby zbaveny československého občanství a *dekretem č. 71/1945 Sb.* jim byly přiděleny pracovní povinnosti.³⁷

Stejně jako u dekretu č. 12 byly i u ostatních dekretů definovány podmínky, po jejichž splnění se daný dekret nevztahoval na prošetřovanou osobu. Ve většině případů bylo nutno dokázat aktivní účast při osvobození Československé republiky, bylo nutno dokázat věrnost, u dekretu č. 33 pak přihlášení v úředním sčítání lidu před válkou k Čechům či Slovákům.

³³ SPIRIT, M.: *Tzv. Benešovy dekrety*, s. 181.

³⁴ JECH, Karel (ed.)—KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940—1945: dokumenty*. Brno 1995, s. 276—282, 331—334.

³⁵ SPIRIT, M.: *Tzv. Benešovy dekrety*, s. 194—196.

³⁶ JECH, K.—KAPLAN, K.: *Dekrety prezidenta republiky*, s. 168—178.

³⁷ Tamtéž, s. 454—456.

3.4. Důsledky

Přesun obyvatelstva z československého území na území německé byl přirozeně doprovázen ekonomickými problémy na obou stranách. V Československu se jednalo převážně o hospodářské problémy, neboť právě v pohraničí bylo hospodářství velmi vyspělé a výdělečné, takže ztráta několikaset tisíc pracovních sil způsobovala velké problémy. Československá vláda si tohoto faktu byla samozřejmě velmi dobře vědoma, proto byli do transportů zařazováni dělníci až naposledy, někteří z nich byli dokonce z odsunu zcela vyňati. Stejně tak způsoboval obrovský a náhlý přísun obyvatel problémy i na německé straně. Pro přicházející nebyl dostatek pracovních míst, ubytování a celkové začleňování do běžného života způsobovalo obtíže. Vysídlení probíhalo převážně do venkovských oblastí, které disponovaly velmi slabou infrastrukturou, a jedinou možností obživy bylo zemědělství, neboť průmyslové regiony bylo nutno po válce nejprve obnovit. To způsobovalo problémy v rovině mezilidských vztahů, neboť starousedlíci přijímali nově příchozí z části velmi negativně, protože se museli podělit o pracovní příležitosti i obydlí.

Nejbolestivější pak zůstává důsledek ztráty lidských životů. Zde, stejně jako například u počtu obětí holokaustu během druhé světové války, máme k dispozici pouze nepřesná čísla a odhady. Ke skutečnému přesnému číslu obětí na životech se tedy není možné dopátrat, ale pracujeme-li s daty z předválečného a poválečného sčítání obyvatel či s množstvím potravinových lístků, pohybujeme se v rozmezí od 30ti do 220ti tisíc obětí.³⁸ Jak již napovídá velké rozpětí mezi oběma čísly, sčítání lidu taktéž není metoda, o kterou by bylo možno se pevně opřít, neboť zde nastává národnostní problém. Tak, jak se mohli lidé před válkou přihlásit k německému občanství, mohli se ti stejní lidé po válce hlásit k národnosti české a naopak. Stejně tak se nemalé skupiny Němců rozhodly opustit Československou republiku dřív, než došlo k jakýmkoliv represím. Faktorů je mnoho, a proto je takřka nemožné zjistit číslo, které by odpovídalo realitě.

Posledním důsledkem, který je vhodné na tomto místě zmínit, jsou česko—německé vztahy. I několik desítek let po válce a následném odsunu je neustále cítit určitý stupeň kolektivní viny za minulé zločiny našich předků. Nacistické zločiny

³⁸ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 217—218.

páchané Němci v Československu i československé vyhnání Němců z jejich domova, budou pravděpodobně vždy vzbuzovat emoce ve společné česko—německé historii.

4. SUDETY

Vzhledem k tomu, že je v této práci hojně užíváno pojmu Sudety, sudetští Němci a pohraničí, rozhodla jsem se pro krátkou charakteristiku těchto pojmů a oblastí, ze kterých pamětníci, jejichž výpovědi jsou v následujících kapitolách zmíněny, pocházeli. U jednotlivých rodných obcí pamětníků se zaměřím především na to, jakým způsobem byly ovlivněny odsunem německého obyvatelstva, neboť historický vývoj jednotlivých obcí nepovažuji v této práci za stěžejní.

V této práci je pojem *pohraničí* používán jako synonymum k pojmu *Sudety*, i když jednoznačná charakteristika obou pojmů je poměrně složitá. Pohraničí je obecně chápáno jako území na periferii státu, které má méně kontaktů s vnitrozemím a naopak udržuje lepší kontakty se sousedním státem. Pro pohraničí je taktéž typická koncentrace různých etnik, jazyků a kultur.³⁹ Pro vymezení pojmu *Sudety* je pro tuto práci stěžejní tzv. *vnější pohraničí*, které je charakterizováno jako oblast sousedící s Německem a Rakouskem a je v nynějším pojetí vnímáno totožně jako ‚Sudety‘. Jedná se o oblast, kde právě až do odsunu žilo převážně německé obyvatelstvo a která zahrnuje převážně hraniční okresy. Tato oblast se po Mnichovské dohodě stala součástí *Sudetské země*, která byla připojena k nacistickému Německu.⁴⁰

Sudety lze také chápat čistě jako oblasti českých zemí, které byly charakteristické tím, že byly z velké části osídleny německy mluvícím obyvatelstvem. Podle této charakteristiky však do oblastí Sudet nespádají pouze pohraničí oblasti, ale také jazykové ostrovy ve vnitrozemí.⁴¹ Samotný původ slova *Sudety* pochází pravděpodobně již z keltského období, kdy měla být tímto výrazem označována oblast od údolí Labe k hornímu toku Odry.⁴² V dnešním pojetí jsou však Sudety nejčastěji chápány dle pomnichovských hranic, tzn. jako bývalá Říšská župa Sudety.

³⁹ KASTNER, Quido: *Změny národnostní skladby obyvatelstva českého pohraničí*. In: ZICH, František a kol.: *Kdo žije v pohraničí: česká část česko—německého pohraničí v procesech společenské transformace a evropské integrace*. Ústí nad Labem 1996, s. 26.

⁴⁰ Tamtéž, s. 27.

⁴¹ ARBURG, Adrian von (ed.)—STANĚK, Tomáš (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945—1951: dokumenty z českých archivů*. 2. díl, 1. svazek. Středokluky 2010, s. 304.

⁴² URBAN, Michal: *Konstruování rodinné paměti sudetských Němců na Jeseníku*. Olomouc 2016. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, s. 22.

I přesto, že má termín *Sudety* poměrně dlouhou historii, jeho praktické využití začalo až se vznikem samostatné Československé republiky roku 1918, kdy se situace pro Němce v českých zemích výrazně změnila, a německé obyvatelstvo se stalo v novém státě menšinou, která se potřebovala určitým způsobem vymezit.⁴³

S tímto také souvisí označení *sudetský Němec*, což je označení pro německé obyvatelstvo jak v Čechách, tak na Moravě a ve Slezsku. Taková definice však mohla vzniknout až po sebeurčení národů, které bylo typické až pro 19. století. Ve 20. století mělo být toto vymezení prostředkem k rozlišení německé a české národnosti obyvatel v českých zemích.⁴⁴

Následně krátce charakterizují jednotlivé obce, ze kterých pamětníci pocházejí, přičemž se nejvíce zaměřím právě na osud vesnic po odsunu německého obyvatelstva.

Historický vznik osady Zastávka, německy Stillstand, je datován do roku 1735 a správně spadá pod obec Uhelná. Vzhledem k tomu, že byla Zastávka výhradně německou osadou, znamenal pro ni odsun Němců po druhé světové válce prakticky konec. Po nuceném vysídlení byla osada dosídlena jen velmi sporadicky a během padesátých let byla již zcela opuštěná. Zastávka byla následně roku 1963 úředně prohlášena za zrušenou.⁴⁵

Obec Zálesí, německy Waldeck, potkal podobný osud jako výše zmíněnou osadu Zastávka. Po druhé světové válce se musela obec vypořádat s velkým úbytkem německého obyvatelstva v rámci odsunu a následné znovuosídlení se zdaleka nemohlo rovnat původnímu počtu obyvatel. Nakonec tedy byla roku 1960 správně připojena k nedalekému Javorníku a v původní lidnaté obci zbylo posledních pár domů a z obce se stala spíše rekreační a chatová oblast.⁴⁶

Velké Kunětice, německy jako Groß Kunzendorf, se stejně jako ostatní sudetské obce potýkaly s poválečným problémem odsunu Němců, kteří tvořili valnou většinu obyvatel této obce. Zatímco do konce války patřila obec co do počtu obyvatel i rozlohy k velkým obcím, po vysídlení německého obyvatelstva došlo k rapidnímu úbytku osídlení, které se již nikdy nepodařilo plně dorovnat. To dokazuje i sčítání

⁴³ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 93.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ <http://zanikleobce.cz/index.php?obec=5671>.

⁴⁶ <http://zanikleobce.cz/index.php?obec=4955>.

obyvatel, podle kterých byly roku 1930 Velké Kunědice s 1083 obyvateli, z čehož 1032 představovali Němci, 15 lidí se přihlásilo k českému občanství a zbylých 35 tvořili cizinci, na svém vrcholu. O dvacet let později žilo v obci již pouhých 462 obyvatel.⁴⁷

Bílá Voda, německým názvem Weißwasser, patřila také mezi obce, které byly z velké části tvořeny Němci, a proto náhlý úbytek obyvatel po roce 1945 změnil charakter celé obce. Ze sčítání obyvatel víme, že roku 1930 měla Bílá Voda 1104 obyvatel, z čehož 941 představovali občané německé národnosti. Naproti tomu roku 1947 žila v obci méně než polovina tohoto původního počtu.⁴⁸

Černá Voda, německy Schwarzwasser, patřila v moderní době do skupiny velkých obcí, přičemž svojí rozlohou i počtem obyvatel připomínala spíše malé město. Až do konce druhé světové války žilo v obci s velkou převahou německé obyvatelstvo, což mělo po odsunu za následek velký úbytek obyvatelstva a podobně jako v ostatních sudetských oblastech se již nikdy nepodařilo znovuosídlení v takové míře, aby se obec alespoň přiblížila stavu před odsunem. I přesto je dnes obec Černá Voda naprosto soběstačnou obcí s aktivním životem.⁴⁹

5. ODSUN OČIMA PAMĚTNÍKŮ

5.1. Pamětníci

Pro vypracování této bakalářské práce jsem měla k dispozici 11 rozhovorů s pamětníky, kteří prožili odsun ze svých rodných vesnic z oblasti severní Moravy. Konkrétně se jednalo o obce Velké Kunědice, Černá Voda, Bílá Voda, Zastávka, Zálesí, Nýznerov, Jeseník a Bernartice. Tyto rozhovory byly pořízeny v rámci projektu ‚Paměť národa‘, jehož náplní je získávání autentických výpovědí a vzpomínek pamětníků a jejich následné zpracování. Cílem zmíněného projektu je uchovat vzpomínky na významné milníky 20. století a následně je zpřístupnit

⁴⁷ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 8. díl. Praha 1996, s. 166; http://www.velkekunetice.cz/assets/File.ashx?id_org=17907&id_dokumenty=59828; RŮŽKOVÁ, Jiřina—ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869—2005*. 1. díl. Praha 2006, s. 650.

⁴⁸ KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. díl. Praha 1996, s. 111—112; RŮŽKOVÁ, Jiřina—ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869—2005*. 1. díl. Praha 2006, s. 650.

⁴⁹ <http://www.obeccernavoda.cz/index.php?id=historie.html>.

badatelům i široké veřejnosti. Archiv ‚Paměti národa‘ nabízí nejen nahrávky rozhovorů, ale také fotografie nebo archivní dokumenty. Z původních 11ti nahrávek, které jsem měla k dispozici, jsou na internetu téměř všechny zveřejněny. Výjimku zde tvoří pouze jedna pamětnice, která si zpřístupnění její výpovědi nepřála. Z původních pěti mužů a šesti žen jsem nakonec vybrala celkem pět pamětníků.

Po pečlivém poslechu všech dostupných rozhovorů jsem vybrala výsledných 5 pamětníků, jejichž výpovědi budou na následujících stránkách zmíněny. Na tomto místě je nutno zmínit, že veškeré výpovědi, které budou v této práci použity, byly pro účely této práce přeloženy z němčiny do češtiny.

Pro co nejefektivnější výzkum jsem se při výběru jednotlivých respondentů zaměřila na několik parametrů, podle kterých jsem následně výběr prováděla. První podmínku představovala konkrétní obec či vesnice, jež byla pro narátory domovem před odsunem, přičemž bylo cílem, aby se jednotlivé obce neopakovaly. Dalším kritériem bylo sociální zařazení rodiny ve společnosti, které mělo být opět různorodé, neboť jednotlivé složky společnosti vnímaly odsun odlišně a jejich sociální situace hrála často stěžejní roli ve směru vývinu ve válečných i poválečných časech. Výběr měl být taktéž genderově vyvážený, protože muži i ženy neměli totožné životní podmínky a odsun tak opět mohli vnímat podstatně odlišně.⁵⁰ Poslední důležitou roli hrál věk, kdy bylo cílem zařadit do výzkumu jak osoby, které byly odsouvány v již dospělém věku, tak ty, které odsun postihl v dětských letech. Následující charakteristika jednotlivých pamětníků a jejich rodin přispěje k jednoduššímu a přehlednějšímu pochopení výpovědí, které budou na pozdějších stranách této práce zmíněny.

Nakonec byli s přihlédnutím k výše zmíněným podmínkám vybráni tři muži a dvě ženy: Edgar Menzel (1936), Ewald Seifert (1937), Georg Schiedeck (1945), Hertha Lindemann (1920) a Ingeborg Loos (1935). Rozhovor s Edgarem Menzelem nahrávala 3. prosince 2016 Radka Stružková v bavorském Osterhofenu a trval 1h 12min. Nahrávku s výpovědí Ewalda Seiferta pořídila 9. srpna 2015 ve městě Jeseník Daniela von Vorst a celkově trval 1h 6min. Georg Schiedeck se o svůj životní příběh podělil s Petrou Mačkovou v 58 minutovém rozhovoru v Račím údolí u Javorníka 25. září 2016. Rozhovor s Herthou Lindemann byl nahráván 27. srpna 2016 Lukášem

⁵⁰ Toto kritérium však nebylo pro tuto práci natolik stěžejním, neboť pamětníci byli v době odsunu děti, pro které platila jednotná pravidla a nařízení, bez ohledu na pohlaví.

Morávkem v německém Münsingu a celková stopáž trvala 2h 35min. A nakonec rozhovor s Ingeborg Loos, nahrávaný 27. srpna 2016 v německém Berdisch Gladbach Miroslavou Špakovou v celkové délce 1h 31min.

Všech 5 rozhovorů, které jsou v této práci využity, jsou k dispozici na internetových stránkách „Paměti národa“⁵¹ pod vlastními jmény všech pamětníků. Pokud je mi známo, rozhovory nebyly doposud analyzovány ani přepsány, k dnešnímu dni, tj. 2. 5. 2017, jsou tedy na internetu k dispozici v původní podobě jako zvuková nahrávka. Jednotliví pamětníci mají na zmíněných webových stránkách svůj krátký medailonek, psaný většinou v anglickém jazyce, ve kterém je stručně popsán jejich život a u kterého jsou taktéž zveřejněny případné doplňující materiály ve formě fotografií či historických dokumentů a samotná nahrávka.

5.1.1. Hertha Lindemann

Hertha Lindemann se narodila roku 1920 ve Velkých Kuněticích. Narodila se do dobře situované rodiny, což dokazovalo mimo jiné i postavení jejího otce, který byl správcem a spoluvlastníkem statku, což byla v zemědělsky orientovaném pohraničí velmi příznivá pracovní pozice. Paní Lindemann se od útlého věku učila česky, což podporoval převážně její otec, který dbal na to, aby obě jeho dcery mluvily plynule oběma jazyky a zajišťoval pro ně proto o letních prázdninách výměnné pobyty, aby si češtinu osvojily. V rámci odsunu se Hertha Lindemann octla ve Švédsku a přibližně po třech letech se dostala do Německa, kde se vdala a zůstala žít dodnes.⁵²

5.1.2. Ingeborg Loos

Ingeborg Loos se narodila 10. srpna 1935 v Bílé Vodě. Její otec pracoval v Berlíně, kde následně také zůstal jako voják. Teta a strýc, kteří žili taktéž v Bílé Vodě, byli příslušníky NSDAP, což ovšem paní Ingeborg dlouhou dobu nevěděla. Během odsunu byla Ingeborg společně se svojí matkou a tetou v květnu roku 1945 odsunuta do Bavorska. O deset let později začala studovat práva v Heidelbergu

⁵¹ <http://www.pametnaroda.cz/menu/witness>.

⁵² <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/6651>; LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

a ve svých studiích pokračovala v Mnichově a Berlíně, kde potkala svého manžela. Následně pracovala jako soudkyně v Kolíně nad Rýnem.⁵³

5.1.3. Edgar Menzel

Edgar Menzel se narodil 12. prosince 1936 v dnes již zaniklé obci Zastávka. Jeho otec byl sociální demokrat a během válečných let se dostával do problémů se sympatizanty nacistického Německa. Nakonec byl vězněn v koncentračním táboře, který však přežil a po válce se proto mohl vrátit domů. Vzhledem k jeho minulosti a důkazům⁵⁴, že se během válečných let nehlásil k nacistům, strávila rodina první poválečné týdny poměrně v klidu. Druhá vlna odsunu je však již neminula a byli nuceni se taktéž vystěhovat. V srpnu roku 1946 byla rodina vysídlena do německého Bavorska. V Německu následně vystudoval vysokou školu a živil se jako učitel.⁵⁵

5.1.4. Ewald Seifert

Ewald Seifert se narodil 5. srpna 1937 v obci Černá Voda do rodiny sympatizující s nacisty. Jeho otec byl členem NSDAP a po vypuknutí války musel odejít na frontu, zatímco jeho matka tvrdě pracovala, aby uživila svou rodinu. V srpnu roku 1946 byl nakonec společně s jeho matkou vystěhován do bavorského Rohrbachu a později téhož roku se k nim připojil i jeho otec. Ewald Seifert se následně v Německu vyučil a založil rodinu.⁵⁶

⁵³ <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/6588>; LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

⁵⁴ Po nastoupení Hitlera do úřadu poslal Josef Menzel telegram sociálním demokratům, kde se jasně vymezuje proti henleinovcům a jejich snahám připojit Sudety k Říši a radí totéž i jejich straně. Za tento čin byl následně zajat v koncentračním táboře.

⁵⁵ <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/6926>; MENZEL Edgar, 3. 12. 2016.

⁵⁶ <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/6692>; SEIFERT Ewald, 9. 8. 2015.

5.1.5. Georg Schiedeck

Georg Schiedeck se narodil 24. dubna 1945 v obci Zálesí u Javorníka a v září o rok později byl se svou rodinou odsunut do německého Bavorska, kde následně studoval a absolvoval povinnou vojenskou službu. Po válce se živil jako mechanik a nakonec si založil svoji vlastní firmu. V této práci je zástupcem skupiny odsunutých obyvatel, která byla v době odsunu natolik mladá, že své kořeny a vztah k rodné obci pěstuje na základě vyprávění, nikoliv svých vlastních vzpomínek. Přesto jsem se rozhodla pana Schiedecka do této práce zařadit, a to především pro jeho velký zájem o okolí Javorníku. Přestože celý svůj život strávil v Německu, navštěvuje pravidelně oblast severomoravského pohraničí a od jeho 55 let se intenzivně věnuje organizování zájezdů do bývalých sudetských oblastí a snaží se lépe poznat jeho rodné kořeny v Československu. Stejně tak má zájem o šíření historie a pořádání besed s mladými lidmi, kterým se pokouší předat historickou pravdu a vzbudit tak zájem o dějiny. Se svojí minulostí i odsunem je smířený a k Československu necítí nijakou zášť, protože je přesvědčený o tom, že za odsun byl vinen Hitler.⁵⁷

5.2. Odsun

V předchozích kapitolách této práce byly česko—německé vztahy a odsun charakterizovány na základě odborné literatury⁵⁸, následující kapitola má však za úkol charakterizovat odsun pomocí autentických výpovědí pamětníků. Kapitola je vnitřně členěna na několik tematických okruhů, které byly vybírány na základě toho, jak často a v jaké míře se o nich jednotliví respondenti zmiňovali. Vzhledem k tomu, že se o následujících tématech vyjadřovali narátoři ve většině případů zcela spontánně, aniž by na jednotlivá témata byli záměrně dotazováni, považuji tyto události v jejich životech za stěžejní, a proto je tomuto přizpůsobena i následující kapitola. První část této kapitoly se bude zabývat tím, jakým způsobem byly dodržovány dle Benešových dekretů výjimečné případy, tzn. Němci, kteří měli

⁵⁷ SCHIEDECK Georg, 25. 9. 2016.

⁵⁸ BENEŠ, Zdeněk—ŠLAJCHRT, Viktor: *Rozumět dějinám: vývoj česko—německých vztahů na našem území v letech 1848—1948*. Praha 2002; KÁRNÍK, Zdeněk: *Malé dějiny československé (1867—1939)*. Praha 2008; KUČERA, Jaroslav: *Odsun nebo vyhnání?* Praha 1992.

být odsunu ušetřeni. Následně bude popsána předválečná doba a první poválečné dny a protiněmecké nálady. Poslední část této kapitoly bude věnována průběhu samotného odsunu.

V odborné literatuře⁵⁹ je odsun charakterizován dle určitého schématu, podle kterého je rozdělen na jednotlivé fáze, které jsou rozdílně charakterizovány, a samotný akt odsunutí je podle nich vztahován na veškeré skupiny obyvatel, které v těchto etapách opustily svoji vlast. Typické je tedy rozdělení na fázi divokého a organizovaného odsunu, přičemž se v prvním případě jedná o spontánní vyhánění Němců z území Československa, které bylo doprovázené nehumánním zacházením. Naproti tomu fáze organizovaného odsunu je již charakterizována svým mírnějším postupem a snahou vystěhovat německé obyvatelstvo pod jednotným řízením, jasně stanovenými organizačními pravidly a ve spolupráci s protihitlerovskou koalicí.⁶⁰

Prakticky se však z autentických výpovědí respondentů dozvídáme, že odsun mohl v témže roce, ve dvou obcích, které od sebe dělilo jen několik málo kilometrů, probíhat naprosto odlišně. Vše přirozeně záviselo na mnoha faktorech, které následně určovaly další osud jednotlivých osob. Jedním z důležitých faktorů, které určovalo poválečný osud německého obyvatelstva v československém pohraničí, bylo postavení rodiny vůči Říši, které ovlivnilo během odsunu mnohé.⁶¹ Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, na tuto skutečnost myslely i Benešovy dekrety, které měly Němce rozdělovat do tří hlavních skupin, přičemž měla být každá odsunovaná rodina zařazena do jednotlivé skupiny a podle ní byl následně určován další rodinný osud. Nejpočetnější zastoupení měli českoslovenští občané německé národnosti, kterým mělo být občanství po válce odebráno. Další dvě skupiny Němců byly vzájemným protipólem, neboť v první skupině byli zařazeni ti Němci, kteří se jakýmkoliv způsobem provinili vůči Republice nebo byli součástí nacistických represí, zatímco ve druhém případě byla skupina tvořena převážně antifašisty. Osud nacistických Němců se odvíjel od míry spáchaných zločinů, přičemž většina byla navždy vysídlena z Československa a některé čekal dokonce trest smrti. Němci, kteří se během války od nacistického chování distancovali nebo se jakkoliv angažovali

⁵⁹ BENEŠ, Zdeněk—ŠLAJCHRT, Viktor: *Rozumět dějinám: vývoj česko—německých vztahů na našem území v letech 1848—1948*. Praha 2002; KÁRNÍK, Zdeněk: *Malé dějiny československé (1867—1939)*. Praha 2008; KUČERA, Jaroslav: *Odsun nebo vyhnání?* Praha 1992.

⁶⁰ Takto je odsun klasicky charakterizován ve většině odborných publikací, které byly v této práci použity.

⁶¹ Myšlen je v tomto případě odsun organizovaný, neboť jak již bylo výše zmíněno, v rané fázi divokého odsunu se příliš nedbalo na posuzování jednotlivců, nýbrž zde převládala kolektivní vina.

při osvobozovacích bojích na straně Československa, měli být v ideálním případě společně se svými rodinami od odsunu osvobozeni.⁶²

S tímto rozdělením se setkáváme prakticky v každé odborné literatuře, která o odsunu pojednává.⁶³ V praxi se však tyto případy většinou těžce dokazovaly a i rodiny, které stály během války na straně své československé vlasti, musely zemi opustit. Ty přirozeně prožívaly mnohem větší pocit křivdy a nepochopení než rodiny, které s nacistickým režimem v Německu sympatizovaly. Tento fakt při své výpovědi zmiňuje i pan Edgar Menzel: „*Moment. Takhle to nejde. My jsme taky proti Hitlerovi a všichni jsme trpěli, můj otec byl čtyři roky v koncentračním táboře. (...) Nechtěli jsme, aby s námi bylo zacházeno jako s ostatními pravými Němci, ale museli jsme taky pryč.*“⁶⁴ Bohužel i přesto, že byl otec Edgara Menzela silný antinacista a s příslušníky henleinovců byl často v rozepři, musela rodina roku 1946 svou rodnou obec opustit.

Stejně tak se o průběhu odsunu s nepochopením vyjadřuje ve své knize i Friedrich Nather, který napsal o svém životě Němce v Československu krátké paměti.⁶⁵ V pasáži, kde se autor vyjadřuje o poválečném odsunu Němců, je patrná křivda a nepochopení. Dle autora bylo naprosto předvídatelné, jakým způsobem se budou Češi k Němcům po válce chovat, neboť příkoří, která byla na českém obyvatelstvu ze strany nacistického Německa během války páchána, byla jednoduše příliš bolestivá. Co je však natolik nepochopitelné, že Češi nebyli schopni, minimálně v prvních poválečných týdnech, jakéhokoliv rozlišení mezi Němci. Postižení protiněmeckými náladami a odsunem tak byli sympatizanti Říše stejně jako antifašisté nebo dokonce němečtí Židé.⁶⁶

Na tomto místě bych se ráda krátce vrátila do období předválečného. Předválečné období v pohraničních oblastech je charakterizováno těžce probíhající hospodářskou krizí, která ve třicátých letech minulého století postihla velké množství evropských států a konkrétně v Sudetách měla velký dopad. Kromě hospodářské

⁶² DETLEF, Brandes: „*Otázka transferu... Ta je tady Kolumbovo vejce*“: *Českoslovenští komunisté a vyhnání Němců*. Český časopis historický, roč. 103, č. 1, 2005, s. 109.

⁶³ Kromě literatury, která byla citována v prvních kapitolách, bych na tomto místě ráda zmínila také následující: BURIAN, Peter: *Der „Transfer“ und seine Konsequenzen*. In: BOSL, Karl (ed.): *Das Jahr 1945 in der Tschechoslowakei: Internationale, nationale und wirtschaftlich—soziale Probleme*. Wien 1971, s. 209—210.

⁶⁴ MENZEL, Edgar, 3. 12. 2016.

⁶⁵ NATHER, Friedrich: *Němec v Československu a v Protektorátu Čechy a Morava*. Olomouc 2008.

⁶⁶ Tamtéž, s. 52.

situace měla hospodářská krize taktéž ovlivnit i česko—německé vztahy, neboť se ztíženou situací v pohraničí docházelo mnohem rychleji a jednodušeji k tomu, že se mnoho sudetských Němců začalo přiklánět k nacistickému Německu, které slibovalo s připojením Sudet k Říši také lepší hospodářskou i sociální situaci.⁶⁷ Je však nutné si uvědomit, že tato krize samozřejmě nepostihla každou rodinu, která v pohraničí žila, stejnou mírou, ale přirozeně zde záviselo na sociálním zázemí jednotlivých rodin a mnoha dalších faktorech, jako bylo například již výše zmíněné postavení k Říši. To neovlivňovalo pouze následný průběh odsunu, ale i každodenní život rodiny. Například rodina, ve které byl alespoň jeden člen NSDAP, měla od Říše nárok na různé finanční i materiální podpory.⁶⁸ Z výpovědí pamětníků však vyplývá, že před válkou byl život v pohraničí převážně klidný, bez větších roztržek mezi oběma národnostmi a spokojený, což potvrzuje i výpověď Ingeborg Loos: „*Vůbec jsem nevěděla, že je mezi Čechy a Němci nějaké napětí. (...) Tehdy to nebyl vůbec žádný problém, že si Němec vzal Češku a naopak.*“⁶⁹ I v tomto případě je samozřejmě nutné dbát na to, že většina respondentů, jejichž výpovědi byly pro tuto práci použity, byli v předválečné době ve velmi útlém věku a vzpomínky na tuto dobu jsou z velké míry utvářeny vzpomínkami jejich rodičů a blízkých. I přesto se všichni shodují na tom, že předválečné časy byly bez větších konfliktů a potíží. Jako příklad uvádím výpověď paní Loos, která má ke své rodné obci vztah nejvřelejší a na své dětství vzpomíná velmi pozitivně až idylicky: „*Měla jsem překrásné dětství. Celý den jsem si venku hrála, nepotřebovala jsem žádné boty, běhala jsem bosá (...) prostě to byla idyla.*“⁷⁰

Nejmarkantnější změna ve vzájemném soužití přišla s německou kapitulací, která byla v pohraničí doprovázena silnými protiněmeckými náladami, a pro sudetské Němce tím začalo období zákazů a příkazů. O těchto represích se ve své knize přehledně zmiňuje například Tomáš Knopp, který shrnuje situaci v Jeseníkách v letech 1945—1948.⁷¹ Němci měli vytyčenou dobu, kdy mohli chodit nakupovat, v některých hotelových zařízeních měli zákaz vstupu do veřejných místností, nové informace mohli čerpat pouze z českých novin, německé děti nesměly navštěvovat

⁶⁷ KÁRNÍK, Z.: *Malé dějiny československé*, s. 212.

⁶⁸ KNOPP, Tomáš: *Předkládám na vědomí: Jesenícko 1945—1948*. Jeseník 2004, s. 73.

⁶⁹ LOOS, Ingeborg, 27. 8. 2016.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ KNOPP, T.: *Předkládám na vědomí*, 342 s.

vzdělávací zařízení... Život Němců byl zkrátka velmi omezen.⁷² Nejvíce se ve svých vzpomínkách k těmto časům vrací pan Seifert, který útlak z české strany pocíťoval pravděpodobně nejmarkantněji ze všech, v této práci vypovídajících, respondentů, nebo se o nich přinejmenším nejvíce zmiňuje. Ve své výpovědi se nejprve dotýká tématu zákazu chození do školy: „*Pak přišli Češi a pak to pro nás byl konec se školou. Někteří pak mohli ještě chodit do školy, taky Němci, když minimálně jeden z rodičů pracoval u Čechů, ale to bylo víceméně dobrovolné, a muselo se najednou mluvit jen česky. A to jsme neuměli, byli jsme přece Němci. Takže se nechodilo do školy.*“⁷³

Jak již bylo zmíněno dříve v této práci, protiněmecká opatření ze strany Československa byla velmi omezující a především ponižující, k čemuž se opět vyjadřuje i pan Seifert: „*Nebo ti samotní Češi, ti si s námi mohli dělat, co chtěli. Bili nás, zesměšňovali nás a dělali hrozné věci.*“⁷⁴ Zaváděnými zákazy a příkazy se Čechoslováci zasloužili o postupnou psychickou destrukci německých občanů, když jim byl odebrán veškerý majetek, domov, byli nuceni nosit označení na oděvu a byli zbaveni práv⁷⁵, což ve své výpovědi potvrzuje také Ewald Seifert: „*Díky tomu utlačování od Čechů jsme byli zbaveni práv a odsuzováni.*“⁷⁶ V mnoha publikacích, které pojednávají o odsunu, se setkáme s přirovnáváním poválečného zacházení Čechů s Němci k nacistickým praktikám.⁷⁷ O této skutečnosti se zmiňují i pamětníci ve svých výpovědích, kdy převážně mluví o nutnosti označení oděvů písmenem N, přičemž se v tomto případě mezi sebou naprosto shodují. Všichni Němci museli na svém oděvu nosit zpravidla bílou pásku s černým písmenem N, v čemž je viděna paralela s nacistickým označováním Židů, kteří museli mít na oděvu vyšítou židovskou hvězdu s písmenem J (jako Jude—Žid, pozn. autorky).⁷⁸ Na tento příkaz vzpomíná ve svém vyprávění i pan Seifert: „*Museli jsme například nosit bílou pásku*

⁷² Tamtéž. 75—78; ARBURG, A.—STANĚK, T.: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí*. 2. díl, 1. svazek, s. 91—93.

⁷³ SEIFERT, Ewald, 9. 8. 2015.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 205.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání*. Praha 1992; HERTL, Hans (ed.) a kol.: *Němci ven! Die deutschen raus!: brněnský pochod smrti 1945: dokumentace*. Praha 2001; BENEŠ, Zdeněk—ŠLAJCHRT, Viktor: *Rozumět dějinám: vývoj česko—německých vztahů na našem území v letech 1848—1948*. Praha 2002.

⁷⁸ KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání*, s.14; KNOPP, T.: *Předkládám na vědomí*, s. 76; BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*, s. 204, ARBURG, A.—STANĚK, T.: *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí*. 2. díl, 1. svazek, s. 416.

na rukávu s černým ‚N‘ jako německý“.⁷⁹ Stejně tak se o tomto nařízení zmiňuje i paní Loos: „*Pak jsme museli všichni, i já jako desetiletá, nosit pásku, na které bylo černé ‚N‘ - německý, dokonce i děti to musely nosit! To byla vlastně odplata za to, k čemu Němci nutili Židy. Ve světě byla prostě nenávisť.*“⁸⁰

Samotnému aktu vystěhování mnohdy předcházelo odevzdání majetku. Dle odborných monografií byli lidé a jejich zavazadla podrobně kontrolováni při nástupu do transportu.⁸¹ O této skutečnosti se však žádný z pamětníků nezmiňuje, naopak o domovních prohlídkách, jejichž součástí bylo libovolné odebrání majetku, již ano. Velmi detailně se o tomto problému zmiňuje paní Lindemann: „*Slyšelo se, teda než to přišlo do toho našeho posledního koutu, to taky trvalo, slyšelo se, že bude platit taková ta česká doktrína a že Němci musí pryč, ale to si člověk ještě nedokázal představit. No a pak přišlo drancování, oficiálně schválené drancování. A pak přišli právě Češi z české oblasti, především myslím, méně možná taky z Moravy, ale především z vnitrozemí Čech, a my jsme tam seděli a oni přišli a mohli si vzít, co chtěli. A my jsme si to museli nechat líbit. A myslím, že to takhle mohli udělat třikrát nebo tak nějak. To byly samozřejmě zlé časy, ale člověk je potom taky takový lhostejný.*“⁸²

Co se týče podmínek odsunu, zde se pamětníci převážně shodují na váhovém limitu i časovém údobí, ve kterém se lidé museli vystěhovat, a to jak mezi sebou, tak i s historickými pracemi. Ve většině případů bylo povoleno odsunovaným Němcům vzít si s sebou třicetikilové zavazadlo, které bylo následně důkladně zkontrolováno, neboť spousta věcí bylo zakázáno vyvážet (většinou se jednalo o šperky nebo větší obnosy peněz).⁸³ Zároveň je zde u pamětníků velmi patrná emocionální zabarvenost, kdy je zřetelné, že odsunutí bylo velmi nežádané a bolestné pro všechny obyvatele pohraničí, nejen pro ty odsunované, což potvrzuje například výpověď pana Menzela: „*My jsme ti první, kdo ted' musí pryč. Každý si mohl vzít s sebou kufr s třiceti kily a ráno už museli být připravení. (...) A tak nás bylo pořád míň a, jo, i mé sousedské děti, mí sousedští kamarádi byli taky už věčnost pryč. No a na konci jsme tam byli*

⁷⁹ SEIFERT Ewald, 9. 8. 2015.

⁸⁰ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

⁸¹ BENEŠ, Z.—ŠLAJCHRT, V.: *Rozumět dějinám*. Praha 2002; KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání*. Praha 1992.

⁸² LINDEMANN, Ingeborg, 27. 8. 2016.

⁸³ KUČERA, J.: *Odsun nebo vyhnání?*, s. 14, ARBURG, A.—STANĚK, T.: *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí*. 2. díl, 1. svazek, s. 416.

už jenom my.“⁸⁴ Edgar Menzel a jeho rodina tvoří v tomto schématu výjimku. Jako silní antifašisté se sice odsunutí nevyhnuli, ale byly jim alespoň s ohledem na situaci zmírněny podmínky pro vystěhování. Přestože stála rodina v prvních poválečných týdnech mimo zájem českých úředníků, ve druhé fázi již byli nuceni přistoupit k odsunu. Díky protihitlerovskému postavení, které rodina zastávala, jim byl umožněn odsun, který si samostatně zorganizovali a zařadili do něj i další osoby stejných životních osudů a vyznání.⁸⁵ Tak byl utvořen transport přibližně pět seti lidí, kteří si s sebou mohli vzít svůj majetek, včetně nábytku.

Na průběh odsunu vzpomíná také paní Lindemann: „*A když pak byli Češi pryč, přišlo to vyvlastnění. Toto vyvlastnění přišlo během pěti minut, během pěti minut už člověk nebyl, už mu nic nepatřilo, nic neměl a věděl, že s třiceti kily musí zmizet, a sice během dvaceti čtyř hodin.*“⁸⁶

Také paní Loos se ve svých vzpomínkách vrací k podmínkám, které museli Němci během odsunu dodržovat: „*Potom jsme dostali v květnu roku 1946 výzvu, ráno přijel náklad'ák. Mohli jsme si vzít s sebou padesát kilo, museli jsme odevzdat šperky, mohli jsme si vzít jen 500 marek, jo a pak jsme byli naloženi na ty náklad'áky.*“⁸⁷

Ewald Seifert se v tomto případě zmiňuje o tom, jakým způsobem docházelo k přijímání zprávy, že se dotyčná rodina musí vystěhovat: „*A v ten den, kdy jsme museli pryč, přišel brzo, okolo šesté, půl sedmé ráno, voják, zabouchal puškou na dveře, měl papír s ručně psanými jmény a ty pokaždé přečetl tak dobře, jak to v němčině mohl přečíst, a když u toho člověk byl, a my jsme u toho v tomto případě byli, musel být člověk o hodinu později u hostince Beitz.*“⁸⁸

Jedno z kontroverzních témat odsunu představují sběrné tábory, ve kterých bylo německé obyvatelstvo shromažďováno a vyčkávalo na další přesun, který stejně jako samotné tábory, nebyl ukázkou dodržování základních lidských práv a empatie se většinou vyhánění Němci taktéž nedočkali, což potvrzuje například výpověď

⁸⁴ MENZEL Edgar, 3. 12. 2016.

⁸⁵ Zpravidla se jednalo občany, kteří se hlásili k protihitlerovským náladám, vyznávali křesťanství, chodili do kostela apod.

⁸⁶ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

⁸⁷ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

⁸⁸ SEIFERT Ewald, 9. 8. 2015.

Ewalda Seiferta: „*Nikdo se nás neptal, jestli máme hlad nebo žízeň.*“⁸⁹ Problémem těchto táborů byla ve většině případů nedostatečná hygiena a špatná vybavenost, neboť se převážně jednalo o vyklizené budovy, kasárny, továrny a další nevyužívané objekty. Časté bylo nedostatečné stravování, špatná zdravotní péče a s tím spojený vznik epidemií nebo šikana a nelidské zacházení.⁹⁰ Fakt, že se v průběhu odsunu příliš nedbalo na dodržování základních lidských práv, potvrzuje například také výpověď Georga Schiedecka: „*A na té celé cestě s námi jel i hlad.*“⁹¹ Stejně tak výpověď paní Loos napovídá tomu, že transport neprobíhal příliš sofistikovaně: „*Byla to třídní cesta se čtyřiceti osobami v nákladním vagóně, nahoře bylo to malé okno.*“⁹²

Paní Lindemann se o transferu vyjadřuje dokonce jako o dramatech: „*To byla dramata, teda já jsem to vlastně nevnímala jako drama, protože na to byl člověk příliš mladý a neměl takový ten strach o život, ale staří lidé, teda to bylo už zlé!*“⁹³

Stejně jako Hertha Lindemann se i Ingeborg Loos zmiňuje o tom, že odsun a samotnou cestu vnímali nejhůře starší lidé, zatímco děti situace zvládaly všeobecně lépe: „*My děti jsme z toho nebyly tak zoufalé, ale ti starší lidé ...*“⁹⁴

5.3. První kroky v nové vlasti

Odsun Němců z Československa pro dotyčné samozřejmě neskončil překročením hranic, nýbrž pokračoval i na území nového státu. Stejně tak ani pamětníci svá vyprávění neukončují v momentě, kdy nastoupili do vlaku, ale přirozeně pokračují ve svých vyprávěních až do prvních týdnů v nové vlasti, a proto i já vnímám počátky v novém domově jako nedílnou součást samotného odsunu. Tato kapitola bude mít tedy za úkol zmínit úskalí, která se dle výpovědí pamětníků jevila jako nejčastější a která na nově příchozí obyvatele čekala, když se snažili zařadit do nového života v nové zemi.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ STANĚK, Tomáš: *Německá menšina v českých zemích 1948—1989*. Praha 1993, s. 143—144.

⁹¹ SCHIEDECK Georg, 25. 9. 2016.

⁹² LOOS Ingeborg, 8. 2016.

⁹³ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

⁹⁴ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

Jakmile se sudetští Němci dostali za hranice Československa, byli opět shromažďováni na sběrných místech, tentokrát již na německém území. Ve vzpomínkách pamětníků se většinou jednalo o tělocvičny nebo jakékoliv větší sály v budovách a podmínky byly již přijatelnější, než v českých shromažďovacích táborech. Například pan Seifert mluví o školní tělocvičně, později také o hudebním sále v Rothenburgu ob der Taube.⁹⁵

V tomto okamžiku však dle mého názoru nastával zásadním problémem, a to udržení jednotlivých rodin pospolu. Některé rodiny byly rozděleny již na území Československa, když se například od sebe během odsouvání odtrhly děti a rodiče. To byl případ paní Lindemann, kterou odsun oddělil od její matky a sestry. Zatímco se její sestra dostala do Vídně, její vystěhování skončilo ve Švédsku, kde prožila několik příštích let: „*Moje matka, ta byla tak jako tak izolovaná, o mě nikdo nevěděl, kde jsem vlastně skončila a moje sestra, ta skončila v Rakousku ve Vídni. A tak šel každý navzdory svému osudu a já jsem měla právě štěstí se Švédy, a to jsem měla opravdu štěstí. Takže jsem se měla úplně prima a zároveň jsem poznala ten velký svět. Moji sestře se také dařilo ve Vídni dobře, ale moji matce se pravděpodobně tak dobře nedařilo. (...) Já jsem byla ve Švédsku dva a půl, skoro tři roky. A ve čtyřicátém osmém jsem se v Německu vdala a dostala jsem německé státní občanství, předtím ne.*“⁹⁶

Do obdobné situace se taktéž dostal pan Menzel, který byl od své rodiny oddělen v přechodném táboře na území Německa v bavorském Edlingu: „*Jednou jsem si hrál u rybníka s ostatními dětmi, a když jsem se vrátil zpět do sálu, zjistil jsem, že jsou mí rodiče pryč.*“⁹⁷ Ovšem na rozdíl od paní Lindemann se pan Menzel se svými rodiči opět brzy setkal.

Následné zařazení odsunutých Němců mezi původní obyvatelstvo na území Německa byl velmi složitý proces, přičemž v této kapitole zmíním ten nejzákladnější aspekt, který zařazení nových obyvatel ovlivňoval a o kterém se také pamětníci ve svých výpovědích zmiňují, a sice hospodářskou situaci. Německo se po prohrané válce nacházelo v těžké hospodářské situaci a příval přibližně jedenácti milionů vyhnanců prakticky z celé Evropy tento stav jen zhoršoval. Země se tak nemusela

⁹⁵ SEIFERT Ewald, 9. 8. 2015.

⁹⁶ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

⁹⁷ MENZEL Edgar, uskutečněného 3. 12. 2016.

vypořádat se špatným hospodářstvím, poničenou infrastrukturou a nedostatkem bytových prostor jen sama za sebe, ale přibylo k tomu ještě několik milionů nových obyvatel.⁹⁸ O nepříznivé hospodářské situaci se taktéž zmiňuje i jedna z pamětnic, paní Lindemann, když ve své výpovědi popisuje cestu přes Německo v roce 1946 a říká: „Z Německa byly ruiny. (...) To bylo (v roce) čtyřicet šest. Jela jsem přes Hamburg, viděla jsem jen ruiny. Viděla jsem sotva nějaký dům, který stál. A do těchto ruin pak Německo přijalo nejen našich tři a půl milionu sudetských Němců, nýbrž celé východní Prusko, celé Slezsko, Poláci byli taky vyhnáni do Německa. A oni to tehdy zvládli.“⁹⁹

Takto vypjatá situace měla přirozeně také dopad na mezi—německé vztahy a měla za následek negativní reakce původních německých obyvatel, neboť v již tak špatné životní situaci museli poskytnout ubytování a jídlo cizím lidem a dělit se s nimi o pracovní pozice. Co se týče právní stránky, nově příchozí Němci měli stejná práva jako starousedlíci, takže jim nebyla poskytnuta žádná materiální pomoc, čímž mělo být zabráněno prohloubení znepokojení ze strany původního obyvatelstva.¹⁰⁰ Že nebylo zařazení do společnosti v této situaci příliš jednoduché, popisuje i paní Loos: „Žít tady jako uprchlík, člověk nebyl příliš považovaný.“¹⁰¹ Na druhou stranu však vyjadřuje také pochopení starousedlíků, jejichž situace také nebyla příliš příznivá: „Ti lidé, teda v této vesnici, ti sami velmi trpěli.“¹⁰²

Obecně lze tedy říci, že v poválečném Německu panovaly nálady spíše proti přijímání odsouvaných osob. I v tomto případě však existovalo spoustu výjimek, kdy původní němečtí obyvatelé poskytli pomoc rádi, a s tímto přístupem se setkala i většina pamětníků v této práci. Rodina pana Seiferta se dostala na statek, který vlastnila „velmi přátelská paní, která je s pochopením přijala a dala jim najíst.“¹⁰³ Stejně tak našla u německé sedlácké rodiny pochopení i rodina pana Menzela, který na rodinu, která jemu i jeho blízkým poskytla azyl v prvních týdnech, vzpomíná přátelsky.¹⁰⁴ Zvláštní případ v této práci představuje paní Lindemann, která se při odsunu dostala mezi Švédy a s nimi následně odjela do Švédska, kde strávila téměř tři roky života. Na tento životní okamžik vzpomíná paní Lindemann velmi pozitivně

⁹⁸ HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*. Praha 2005, s. 319.

⁹⁹ LINDEMANN Herta, 27. 8. 2016.

¹⁰⁰ HOUŽVIČKA, V.: *Návraty sudetské otázky*, s. 317.

¹⁰¹ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ SEIFERT Ewald, 9. 8. 2015.

¹⁰⁴ MENZEL Edgar, 3. 12. 2016.

a dodnes je pro ni silným zážitkem: „*Po té spoustě nenávisti, po spoustě strachu, po těchto mnoha opravdu téměř nepochopitelných bitvách lidí, člověk slyšel pořád jenom o smrti nebo zabití nebo co já vím, jsem přišla do země, která byla neutrální.*“¹⁰⁵

Odsouvaní se ovšem nemuseli vypořádat pouze s psychickou újmou, kterou jim způsobilo odebrání veškerého majetku a ztráta domova během několika mála hodin, ale také se zařazením do nového života a s tím souvisejícím obstaráním obživy, střechy nad hlavou a stejně tak sociálním zařazením do společnosti.¹⁰⁶ Tuto skutečnost potvrzuje výpověď paní Loos, který se zmiňuje o chování původních obyvatel k nově příchozím a popisuje jejich chování jako „*velkou psychickou zátěž*“.¹⁰⁷ Jako příklad uvádí své vzpomínky na školní léta, kdy „*ostatní děti mohly být drzé, ale ona, protože byla uprchlické děvče a nikam v podstatě nepatřila, se musela chovat slušně.*“¹⁰⁸

5.4. Domov

Velmi důležitou roli při odsunu obyvatel hrálo vlastní sebeurčení své identity a s tím související pocit domova. Podle jednotlivých výpovědí pamětníků byly většinou odsunované osoby s Československou republikou silně spjaty, neboť zde strávily celý svůj dosavadní život a měly zde kořeny již několik stovek let, odsunu se tedy bránily a nechtěly být vystěhovány ze svých rodných vesnic. Většinou absolutně nechápaly, proč jsou obětí zrovna oni, jejichž rodiny žijí v Československu již několik generací a právoplatně považují svou rodnou obec za domov. K tomuto se vyjadřuje také paní Lindemann: „*A ještě si pamatuju, že někdo řekl: „Pojďte přece jen s námi, vezmeme vás s sebou“ a my jsme řekli: „ Proč bychom měli jít teď pryč? To přečkáme.“ (...)* Takže jsme tu prostě zůstali.“¹⁰⁹ Stejně tak se k tomuto tématu ve své výpovědi vyjadřuje paní Loos: „*A my jsme prostě nejdřív zůstali. Nevěděli jsme, co se stane, ani jsme nevěděli, jestli budeme vyhnáni... Toho času to nebylo ani téma.*“¹¹⁰

¹⁰⁵ MENZEL Edgar, 3. 12. 2016.

¹⁰⁶ HOUŽVIČKA, V.: *Návraty sudetské otázky*, s. 317.

¹⁰⁷ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

¹⁰⁸ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

¹⁰⁹ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

¹¹⁰ LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

Všichni pamětníci se ve svých výpovědích určitým způsobem dotýkají tématu domova a většinou se v popisu jejich mládí či dětství v Sudetách shodují. Cítili se zde jako naprosto přirozená součást Československé republiky s tím rozdílem, že udávali německou národnost a byli převážně obklopeni Němci, ovšem v československém státě. Proto pro ně byl odsun tolik nepochopitelnou událostí v jejich životech, která byla nečekaným vyústěním společného soužití Němců a Čechů na jednom území. Tuto vazbu na Československo dokazuje i způsob vyjadřování narátorů, když vypráví o svém životě v pohraničí a pojmenovávají ho svým ‚domovem‘, případně ‚starým domovem‘. Na dotaz, zda se paní Lindemann s její rodinou cítili jako českoslovenští občané, reaguje paní Lindemann zcela bez váhání kladně: *„Jo jo, tak to bylo, ano. Byli jsme (českoslovenští občané—pozn. autorky)... a to byla vlastně jedna z argumentací, že jsme říkali: „Dobrý, prohráli jsme teď válku, to bylo jasné, ale jsme teď zase českoslovenští občani.“ My jsme proti tomu neoponovali, my jsme neříkali: „Panebože, stěhujeme se!“ Nečekali jsme, že budeme vykázáni.“¹¹¹*

Přes všechny zlé události, které si museli odsunovaní Němci ze strany Čechoslováků prožít, se k zemi, ve které se narodili, vyjadřují pozitivně. Názory jednotlivých pamětníků se však přece jen liší, co se týká nynějšího postoje k zemi. Největší pouto pociťuje ke svému rodišti paní Loos, která je emočně s rodnou vesnicí stále velmi spjata: *„Chtěla bych být pochována v Bílé Vodě. Mám láskyplné vzpomínky a strávila jsem tu šťastné dětství.“¹¹²* Je velmi zajímavé, že i přes skutečnost, že paní Loos strávila v Bílé Vodě pouhých 11 let a v podstatě celý svůj život, nebo alespoň jeho významnou část, žila v Německu, kde se vdala, přivedla na svět své děti a vybuodovala úspěšnou kariéru jako soudkyně, cítí svůj domov nadále v Bílé Vodě.

Podobný vztah jako paní Loos má i paní Lindemann ke své rodné obci Velké Kunětice, kterou poprvé od nuceného vysídlení navštívila v padesátých letech minulého století. Stejně jako paní Loos, vzpomíná i paní Lindemann na Velké Kunětice jako na svůj domov, ale zároveň přiznává, že již za svoji novou vlast přijala

¹¹¹ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

¹¹² LOOS Ingeborg, 27. 8. 2016.

Německo: „*Je to pro mě pořád domov, ale navrácení by v mém věku vůbec nepřicházelo v úvahu.*“¹¹³

Poslední, kdo se vyjadřuje k vnímání staré vlasti, je pan Seifert, který má na odsun pravděpodobně nejsilnější vzpomínky ze všech zúčastněných pamětníků. I přesto, že byl v době odsouzení velmi mladý¹¹⁴, poměrně dobře si pamatuje útrapy, které ho společně s jeho matkou a sourozenci v poválečných časech potkaly. Vše bylo pravděpodobně ještě umocněno absencí otce, který jakožto člen NSDAP odjel bojovat na frontu a matka tak zůstala s dětmi sama. O Černé Vodě, kde prožil své dětství, se taktéž vyjadřuje jako o svém ‚starém domovu‘, ale jako jediný se zmiňuje i o tom, že vzpomínky na spokojené dětství jsou často nahrazeny vzpomínkami na těžké časy v odsunu a nových začátcích.

¹¹³ LINDEMANN Hertha, 27. 8. 2016.

¹¹⁴ Měl pouhých 9 let.

6. ZÁVĚR

Úkolem této práce bylo charakterizovat odsun německého obyvatelstva z českého území po druhé světové válce s využitím autentických výpovědí pamětníků. Samozřejmě nelze závěry získané z tak malé skupiny respondentů aplikovat jako souhrnnou charakteristiku odsunu Němců z českého území po druhé světové válce, ale i přesto považuji získané informace za vypovídající, převážně pak ty, ke kterým se spontánně vyjadřují všichni pamětníci nezávisle na sobě.

U všech pamětníků se opakoval určitý rámec tematických okruhů, ke kterým se v průběhu jejich spontánního vyprávění o jejich životě vyjadřovali. Prvotní otázkou na pamětníky byla většinou výzva k představení se a povyprávění o jejich životě. Následně již respondenti vyprávěli z velké části bez významnějšího přerušování sami podle toho, co chtěli, přičemž se všichni pamětníci určitým způsobem dotkli jejich dětství a života v předválečných letech. Zpravidla následoval popis odsunu, podmínek, které během vystěhování panovaly a projevování protiněmeckých nálad. V popisu průběhu cesty se pak pamětníci rozcházejí, přičemž někteří se o této etapě nezmiňují téměř vůbec. Naopak všichni respondenti ve svých výpovědích popisují, jak prožili první okamžiky po příjezdu do nové země.

Při vypracovávání práce jsem se snažila respektovat výše zmíněné body, ke kterým se pamětníci spontánně vyjadřují, a podle těchto následně celou práci koncipovat. To, že se k tématům vyjádřili všichni pamětníci nezávisle na sobě, aniž by k tomu byli ve většině případů přímo vyzváni, považuji za známku toho, že byly tyto tematické okruhy pro pamětníky obzvláště důležité a v jejich životě stěžejní.

Nejfrekventovanější vzpomínka, kterou nezapomněli zmínit opravdu všichni narátoři, byla nutnost nosit na oděvu označení, které mělo na první pohled určovat, že se jedná o Němce. Vzhledem k tomu, že se o tomto nařízení zmiňují opravdu všichni pamětníci, dalo by se říci, že pro odsunované měl tento příkaz významnější hodnotu, než která je mu v literatuře dána. Od okamžiku, kdy museli být Němci označení, byla již zcela zřetelná potřeba distancovat Němce od Čechů a Slováků a pohlížet na ně z jiného úhlu, což souviselo s tím, že byli následně Němci vystaveni dalším protiněmeckým náladám a útlaku.

Díky autentickým výpovědím v této práci bylo možno nahlédnout na problematiku poválečného odsunu Němců z Československa z pohledu pěti

pamětníků, kteří se museli během krátkého času vypořádat se ztrátou domova a majetku. Zároveň je zde prostor pro další bádání, kdy by bylo vhodné například porovnávat vnímání odsunu více generacemi a zaměřit se zde i na problematiku předávání paměti, nebo provést srovnání Němců, kteří byli odsunuti za hranice Československa a Němců, které postihl odsun pouze v rámci země, tedy byli odsunuti většinou z pohraničí do vnitrozemí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ARBURG, Adrian von (ed.) — STANĚK, Tomáš (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 — 1951: dokumenty z českých archivů*. 1 díl. Středokluky 2010.

ARBURG, Adrian von (ed.) — STANĚK, Tomáš (ed.): *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 — 1951: dokumenty z českých archivů*. 2. díl, svazek 1. Středokluky 2010.

BENEŠ, Zdeněk — ŠLAJCHRT, Viktor: *Rozumět dějinám: vývoj česko—německých vztahů na našem území v letech 1848—1948*. Praha 2002.

BURIAN, Peter: *Der „Transfer“ und seine Konsequenzen*. In: BOSL, Karl (ed.): *Das Jahr 1945 in der Tschechoslowakei: Internationale, nationale und wirtschaftlich—soziale Probleme*. Wien 1971.

DETLEF, Brandes: *„Otázka transferu... Ta je tady Kolumbovo vejce“: Českoslovenští komunisté a vyhnání Němců*. Český časopis historický, roč. 103, č. 1, 2005.

HERTL, Hanns (ed.) a kol.: *Němci ven! die Deutschen raus!: brněnský pochod smrti 1945: dokumentace*. Praha 2001.

HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*. Praha 2005.

JECH, Karel (ed.) — KAPLAN, Karel (ed.): *Dekrety prezidenta republiky 1940—1945: dokumenty*. Brno 1995.

KÁRNÍK, Zdeněk: *Malé dějiny československé (1867—1939)*. Praha 2008.

KASTNER, Quido: *Změny národnostní skladby obyvatelstva českého pohraničí*. In: ZICH, František a kol.: *Kdo žije v pohraničí: česká část česko—německého pohraničí v procesech společenské transformace a evropské integrace*. Ústí nad Labem 1996.

KNOPP, Tomáš: *Předkládám na vědomí: Jesenícko 1945—1948*. Jeseník 2004.

KOSCHMAL, Walter a kol.: *Češi a Němci: dějiny—kultura—politika*. Praha 2001.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. díl. Praha 1996.

KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 8. díl. Praha 1996.

KUČERA, Jaroslav: *Odsun nebo vyhnání?* Praha 1992.

NATHER, Friedrich: *Němec v Československu a v Protektorátu Čechy a Morava*. Olomouc 2008.

NOVOTNÝ, Karel (ed.): *Edvard Beneš: Odsun Němců z Československa, výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940—1947*. Praha 1996.

ROGALL, Joachim: *Přemyslovci a německá kolonizace*. In: BRÜGEL, Johann Wolfgang—KURAL, Václav: *Češi a Němci 1939—1946*. Praha 2008.

RŮŽKOVÁ, Jiřina — ŠKRABAL, Josef: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 — 2005*. 1. díl. Praha 2006.

SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848—1946*. Praha 2002.

SPIRIT, Michal: *Tzv. Benešovy dekrety — předpoklady jejich vzniku a jejich důsledky*. Praha 2004.

STANĚK, Tomáš: *Německá menšina v českých zemích 1948—1989*. Praha 1993.

Státní ústřední archiv, fond Ripka, Politické zprávy z ČSR, 1-50-41, I 2,3,4.

URBAN, Michal: *Konstruování rodinné paměti sudetských Němců na Jesenicku*. Olomouc 2016. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.

www.obeccernavoda.cz

www.pametnaroda.cz

www.velkekunetice.cz

www.zanikleobce.cz

Rozhovory:

Rozhovor s Edgarem Menzelem, narozeným 1936

Rozhovor s Ewaldem Seifertem, narozeným 1937

Rozhovor s Georgem Schiedeckem, narozeným 1945

Rozhovor s Ingeborg Loos, narozenou 1935

Rozhovor s Herthou Lindemann, narozenou 1920

RESUMÉ

Diese Arbeit beschäftigt sich mit dem Thema der Vertreibung von Deutschen aus dem Gebiet des nördlichen Böhmens nach dem Zweiten Weltkrieg. Der Bestandteil dieser Arbeit sind die authentischen Aussagen von Zeitzeugen, die über das Leben in der Tschechoslowakischen Republik und später in neuen Heimaten sprechen. Die einzelnen Befragten erzählen ganz unabhängig von einander vor allem von dem Verlauf der Vertreibung und von der Spannung, die es gegen Deutschen nach der deutschen Kapitulation in der Sudeten gab. Mit Bezugnahme auf die Themen, die die Zeitzeugen selbst freiwillig erwähnen, wurde auch die ganze Arbeit konzipiert.